

Ραψωδία ε 151-261-μια διδακτική πρόταση

Διδακτικός χρόνος:	2 περίοδοι
Οργάνωση τάξης:	ενιαία, σε ομάδες
Μέθοδος:	διαλογική, διερευνητική, συνεργατική
Μέσα:	σχολικό εγχειρίδιο, φύλλα εργασίας, πίνακας, Η.Υ., υποστηρικτικό υλικό για την Οδύσσεια (ΥΑΠ, 2011)
Αξιολόγηση:	συντρέχουσα και τελική (διαθεματική εργασία, επιλογή ανακεφαλαιωτικών εργασιών)

Θα ήταν προτιμότερο η ενότητα να διδαχτεί ενιαία, χωρίς να χωριστεί σε υποενότητες. Στην πράξη ο διδακτικός χρόνος οδηγεί σε μια τέτοια επιλογή. Θα επιλέξουμε να τη διδάξουμε σε δύο υποενότητες, οι οποίες, για λόγους συνοχής, δεν μπορούν να είναι ισομερείς. Έτσι η α' ενότητα θα καλύψει τους στίχους 167-251 (151-227 στο πρωτότυπο) και η β' τους στίχους 252-288 (228-261 στο πρωτότυπο). Έχω επιλέξει οι στόχοι να είναι κοινοί για όλη την ενότητα.

Διδακτικοί στόχοι

- Να έρθουν σε πρώτη επαφή οι μαθητές με τη μορφή και τον χαρακτήρα του Οδυσσέα.
- Να είναι ικανοί να αναγνωρίσουν και να αιτιολογήσουν βασικά στοιχεία του χαρακτήρα του (*πολύμητις, πολύτροπος, πολύτλας*).
- Να αντιληφθούν τον μεταβατικό και συνάμα κομβικό ρόλο της σκηνης για την εξέλιξη της Οδύσσειας.
- Να γνωρίσουν και να θυμηθούν μεγαθέματα της Οδύσσειας, όπως είναι ο νόστος και ο οίκος.
- Να αξιολογήσουν την κορυφαία επιλογή του Οδυσσέα, να προτιμήσει τη θνητή ζωή από την αθανασία και να προβληματιστούν πάνω στα όρια της ανθρώπινης ελευθερίας.
- Να μπορούν να σκιαγραφήσουν την προσωπικότητα της Καλυψώς αλλά και να αντιληφθούν τον τρόπο με τον οποίο συνιστά απειλή για τον νόστο του Οδυσσέα.
- Να επισημάνουν τον τρόπο με τον οποίο προβάλλεται έμμεσα η Πηνελόπη και το πώς ο ποιητής ενθαρρύνει τους ακροατές να συσχετίσουν το ανδρόγυνο.
- Να αντιληφθούν την έμφαση που δίνεται στην κατασκευή της σχεδίας και τον ρόλο που αυτή επιτελεί στην εξέλιξη του έργου.

1η περίοδος (ε 168-251)

Πορεία διδασκαλίας

Σύνδεση με τα προηγούμενα. Οι μαθητές (προτιμότερο) ή ο διδάσκων αναφέρουν συνοπτικά το τι έχει προηγηθεί στις προηγούμενες τέσσερις ραψωδίες αλλά και στην αρχή της ραψωδίας ε. Τονίζεται ότι τώρα θα γνωρίσουμε πια τον Οδυσσέα, για τον οποίο έχουν μιλήσει αρκετοί άλλοι στην *Τηλεμάχεια*, ενώ γίνεται αναφορά στη β' εκκλησία των θεών στην αρχή της ε και στη ρητή εντολή του Δία, μέσω του Ερμή, προς την Καλυψώ να αφήσει τον Οδυσσέα να φύγει. Η θεά αντιδρά, δηλώνει όμως ότι θα σεβαστεί την εντολή του Δία.

Εκφραστική ανάγνωση της ενότητας από τον διδάσκοντα (εναλλακτικά μπορούμε να δοκιμάσουμε να παρουσιάσουμε την ενότητα με δραματοποίηση-απαιτεί περισσότερη προετοιμασία, το τελικό αποτέλεσμα όμως αποζημιώνει!).

Συνοπτική αναδιήγηση της ενότητας από έναν ή δύο μαθητές (σημείο που μπορεί να παραλειφθεί, αν αισθανόμαστε ότι όλοι οι μαθητές αντιλήφθηκαν το περιεχόμενο της ενότητας).

Η τάξη θα εργαστεί αρχικά ενιαία, στη συνέχεια σε ομάδες, και στο τέλος και πάλι ενιαία.

Πού βρίσκουμε τον Οδυσσέα να προτιμά να κάθεται; Ποιες πληροφορίες αντλούμε γι' αυτόν; Τι δείχνει η επιλογή του και η αντίθεση με το παραδείσιο τοπίο που περιγράφηκε προηγουμένως με την άφιξη του Ερμή; Ποια είναι η πρώτη εντύπωση που σχηματίζετε γι' αυτόν;

Τον βρήκε εκεί να κάθεται στο περιγιάλι, ούτε στιγμή δεν στέγνωσαν
τα μάτια του απ' το κλάμα, έλιωνε η γλυκιά ζωή του
απ' τον καημό του γυρισμού, κι οδύρονταν,
αφού καμιά χαρά δεν του έδινε τώρα η νεράιδα.
Τις νύχτες αν κοιμότανε μαζί της στο βάθος της σπηλιάς,
το 'κανε απ' ανάγκη. το 'θελε εκείνη, εκείνος όχι.
Τις μέρες όμως τις περνούσε κρεμασμένος σε βράχια κι ακρωτήρια,
τα σωθικά του τρώγοντας με δάκρυα, στεναγμούς και λύπες,
με μάτια βουρκωμένα, στυλωμένα πάντα στο άκαρπο πέλαγος.
ε 167-175

Κι εκεί μπροστά να περιβάλλει τη βαθιά σπηλιά
μια νιούτσικη και καρπερή κληματαριά, σταφύλια φορτωμένη.
Τέσσερις κρήνες στη σειρά να τρέχουν, στο πλάι η μια της αλληνής,
κι όμως η καθεμιά αλλού το γάργαρο νερό της να ξεδίνει.
Στις δυο μεριές λιβάδια μαλακά μ' άγριες βιολέτες
κι άγρια σέλινα. Κι ένας θεός αν έρχονταν εδώ,
κοιτάζοντας αυτό της ομορφιάς το θαύμα, θα γέμιζε
αγαλλίαση η ψυχή του.
ε 77-84

Ακολούθως η τάξη χωρίζεται σε τρεις ομάδες οι οποίες θα εργαστούν ξεχωριστά για χρόνο που δε θα ξεπεράσει τα 10'.

Α' ομάδα

1. Τι είναι αυτό που βγάζει τον Οδυσσέα από την αδράνεια και την απραξία;
2. Συγκρίνετε την εντολή του Δία, τα λόγια του Ερμή και την τελική τους απόδοση από την Καλυψώ. Ποια βασική διαφορά παρατηρείτε; Προσπαθήστε να την εξηγήσετε.

«Ερμή, μαντατοφόρε εσύ σ' όλα μας τα μηνύματα,
σου παραγγέλλεται να πεις στην καλλίκομη νύμφη την άψογη εντολή μας:
τον νόστο του καρτερικού Οδυσσέα, πως πρέπει να γυρίσει πίσω,
χωρίς τη συνοδεία θεών ή και θνητών ανθρώπων.
Πάνω σε μια ξυλόδετη σχεδία, είκοσι μέρες και φριχτά βασανισμένος,
στην εύφορη Σχερία ας φτάσει, τη χώρα των Φαιάκων,
που είναι η φύτρα τους συγγενική με των θεών.
Κι αυτοί από καρδιάς θα τον τιμήσουν σαν θεό,
και με καράβι θα τον στείλουν στη γλυκιά πατρίδα
απλόχερα θα του χαρίσουν χαλκό, χρυσό και ρούχα,
όσα ποτέ ο Οδυσσέας δε θα 'φερνε μαζί του από την Τροία,
αν δίχως βλάβη είχε γυρίσει,
με όλα τα λάφουρα που του 'πεσαν στη μοιρασιά.
Είναι της μοίρας του να ξαναδεί δικούς και φίλους,
να φτάσει στο ψηλό παλάτι του, το χώμα να πατήσει της πατρίδας του.»
ε 34-49

Αυτόν λοιπόν, κι αμέσως, ο Δίας εντέλλεται,
όσο πιο γρήγορα μπορείς, να τον κατευοδώσεις.
Γιατί δεν είναι το γραφτό του ν' αφανιστεί εδώ πέρα, τόσο μακριά
από τους δικούς του- είναι της μοίρας του να ξαναδεί δικούς και φίλους,
να φτάσει στο ψηλό παλάτι του, το χώμα να πατήσει της πατρίδας του.»
ε 117-129

«Δύσμοιρε, δεν έχεις λόγο πια να οδύρεσαι, να χαραμίζεις
τη ζωή σου με το κλάμα. Το πήρα απόφαση, θα σε κατευοδώσω.
Εμπρός λοιπόν, πελέκησε μακριά μαδέρια, συνάρμοσέ τα
με καρφιά και φτιάξε μια σχεδία πλατιά- στήριξε πάνω της
ψηλά δοκάρια, να σε ταξιδέψει στο γαλάζιο πέλαγος.
Εγώ σου δίνω ψωμί, νερό και κόκκινο κρασί, να 'χεις να ζεις,
να μην πεθάνεις απ' την πείνα.
Κι ακόμη ρούχα θα σε ντύσω και πίσω σου θα στείλω ούριο άνεμο,
ώστε να φτάσεις στην πατρίδα σου χωρίς μεγάλη βλάβη,
αν βέβαια το θελήσουν και οι ουράνιοι θεοί,
όσοι με ξεπερνούν στη γνώση και στην πράξη.»
ε 177-187

Πώς αντιδρά ο Οδυσσέας; Με ποιο ρήμα δηλώνεται η αντίδρασή του; Ποια στοιχεία του χαρακτήρα του προβάλλουν τα επόμενα λόγια του;

Ρίγησε που την άκουσε πολύπαθος και θείος,
ύστερα μίλησε ο Οδυσσεύς, και πέταξαν τα λόγια του σαν τα πουλιά:
«Το βλέπω- άλλο, θεά, έχεις στον νου σου, όχι τον γυρισμό μου-
που με παρακινείς με μια σχεδία να περάσω
το μέγα κύμα της θαλάσσης, τόσο αποτρόπαιο και φοβερό, που μήτε
ισόρροπα και γρήγορα καράβια να το περάσουν δεν μπορούν,
κι ας έχουν πίσω τους πρίμο το αγέρι του Διός.
Σ' το λέω, εγώ δεν πρόκειται ν' ανέβω σε σχεδία,
αν πράγματι εσύ δεν το 'χεις αποφασισμένο.
Εκτός κι αν δέχεσαι τον μέγα όρκο να προφέρεις,
πως άλλο πια κακό δεν σκέφτεσαι για μένα.»
ε 188-198

Β' ομάδα

- 1. Συγκρίνετε την απάντηση της Καλυψώς στον Οδυσσέα με την απάντηση της Αθηνάς στη ραψωδία ν (ο Οδυσσέας έχει φτάσει στην Ιθάκη και "συναγωνίζεται" με τη θεά στο ποιος θα ξεγελάσει τον άλλο). Ποιες ομοιότητες παρατηρείτε; Τι αναδεικνύεται μέσα από αυτές;**

Όπως τον άκουσε η Καλυψώ, αρχοντική θεά, του χαμογέλασε,
το χέρι της απλώνει και τον χάιδεψε, μετά μιλώντας είπε:
«Ω, παραείσαι πονηρός κι όχι μονάχα ζύπνιος,
που τόλμησες να ξεστομίσεις τέτοιο λόγο. Λοιπόν, ορκίζομαι
σ' αυτή τη γη και στον απέραντο ουρανό που μας σκεπάζει,
στο κατακόρυφο νερό της Στύγας-
όρκος πιο φοβερός και πιο μεγάλος δεν έγινε
για τους μακάριους θεούς:
αληθινά δεν σκέφτομαι κακό για σένα- όσα στον νου μου έχω και στοχάζομαι,
θα τα σκεφτόμουν και για μένα, αν τύχαινε την ίδια να με βρει
παρόμοια ανάγκη. Σ' το βεβαιώνω:
είναι καλόγνωμος ο νους μου, δεν κρύβω μες στα στήθη
καρδιά από σίδηρο, σπλαχνίζομαι κι εγώ.»
ε 199-211

Έτσι της μίλησε, κι η Αθηνά τα μάτια λάμποντας
του χαμογέλασε, απλώνοντας χαιδευτικά το χέρι της
αλλάζοντας πάλι την όψη της, ίδια με μια ψηλή, ωραία γυναίκα
που ξέρει πώς να υφαίνει τα λαμπρά φαντά της.
Κι όπως μιλώντας τον προσφώνησε, τα λόγια της
πετούσαν σαν πουλιά:
"Θα πρέπει, αν κάποιος παραβγεί μαζί σου, να παραείναι πονηρός,
να ξέρει πώς να ξεγελά τους άλλους στον κάθε δόλο,
ακόμη κι αν θεός βρεθεί μπροστά σου.
Είσαι αλήθεια φοβερός, πολύστροφε κι αχόρταγε στους δόλους,
που μήτε εδώ, στην πατρική σου γη, δεσ λες να σταματήσεις..."
ν 324-334

2. Συγκρίνετε τη φιλοξενία του Ερμή και του Οδυσσέα από την Καλυψώ. Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές παρατηρείτε; Τι προβάλλεται έντονα μέσα από την πιο πάνω σκηνή; Θυμάστε αντίστοιχες σκηνές φιλοξενίας; Μέσα σε ποιο πλαίσιο πραγματοποιούνται; (Γνωρίζετε ποια αντιμετώπιση είχε ο Οδυσσέας σε μια άλλη σπηλιά, αυτή του Πολύφημου;)

Τον λόγο της συμπλήρωσε η θεά και του έστρωσε τραπέζι:
άφθονη αμβροσία, νέκταρ κόκκινο.
Κι έπινε εκείνος κι έτρωγε, ψυχοπομπός κι αργοφονιάς,
ώσπου δειπνώντας χόρτασε κι ευφράνθη.
Τότε κι αυτός με τη σειρά του πήρε τον λόγο κι είπε:
ε 104-109

Κάθισε αυτός στο ίδιο κάθισμα από όπου λίγο πριν ανασηκώθηκε ο Ερμής,
και τότε η νεράιδα τού παρέθεσε τραπέζι-
να φάει, να πει, καθώς που τρων και πίνουν οι βροτοί. Αντίκρου του,
στον θείο Οδυσσέα πήρε τη θέση της κι η ίδια,
οι δούλες τής προσφέρουν νέκταρ κι αμβροσία,
κι οι δυο τους άπλωσαν τα χέρια τους στο έτοιμο δείπνο.
Κι όταν ευφράνθηκαν με το φαΐ, με το πιστό,
τον λόγο πήρε η Καλυψώ, αρχοντική θεά, του είπε:
ε 215-222

Γ' ομάδα

1. Επιχειρήματα Καλυψώς: τι εξυπηρετούν, με ποια σειρά διατυπώνονται; Δείχνει κάτι η σειρά που τοποθετούνται; Τι ουσιαστικά του ζητάει και ποιο αντάλλαγμα του προσφέρει;

«Λαερτιάδη διογέννητε, πολύτροπε Οδυσσέα,
τόσο πολύ πεθύμησες το σπίτι σου;
τώρα αμέσως θέλεις να γυρίσεις στην πατρίδα;
Πήγαινε στο καλό λοιπόν.
Κι όμως αν ήξερες ποια πάθη γράφει η μοίρα σου να κακοπάθεις,
προτού πατήσεις χώμα πατρικό,
εδώ μαζί μου θα 'μενες, φύλακας νοικοκύρης της σπηλιάς.
Θα 'σουν κι αθάνατος, μόλο που σε φλογίζει ο πόθος της γυναίκας σου,
σε τυραννά ο καημός για να την ξαναδείς, μέρα και νύχτα.
Κι όμως δεν θα 'λεγα πως είμαι κατώτερη της,
μήτε στην όψη μήτε και στο ανάστημα.
Έτσι κι αλλιώς, καθόλου δεν τους πρέπει, θνητές
να ανταγωνίζονται θεές στις ομορφιάς τη χάρη.»
ε 223-235

2. Προσέξτε τη σειρά με την οποία απαντά ο Οδυσσέας; Ποια στοιχεία του χαρακτήρα του παρουσιάζονται; Τι επιλέγει ουσιαστικά;

Αναποκρίθηκε μιλώντας ο Οδυσσέας πολύγλωσσος:
«Ω σεβαστή θεά, παρακαλώ σε μην πικραίνεσαι μαζί μου-
το είδα και καλά το ξέρω, η Πηνελόπη
αντίκρου σου, όσο κι αν δεν της λείπει η φρόνηση,
σου υπολείπεται και στη μορφή και στο παράστημα.

Είναι θνητή, κι εσύ 'σαι αθάνατη, στον χρόνο αγέραστη.
 Κι όμως εν γνώσει μου το θέλω και το επιθυμώ, απ' το πρωί ως το βράδυ,
 σπίτι μου να γυρίσω, να δω κι εγώ τη μέρα της επιστροφής.
 Κι αν, όπως λες, κάποιος θεός θελήσει
 να με χτυπήσει καταμεσής στο μπλάβο πέλαγος, θα το υπομείνω-
 ξέρει η καρδιά μου μες στα στήθη μου να υπομένει, γιατί
 έχω πάθει πολλά πάθη και δοκιμάστηκα πολύ στο κύμα και στη μάχη.
 Λοιπόν, μαζί με τ' άλλα, ας πάει κι αυτό.»
 ε 236-248

3. Ποιες γυναικείες μορφές προβάλλονται στην ενότητα; Ποιος είναι ο ρόλος τους; Ποια από αυτές εμμέσως αναδεικνύεται και με ποιο τρόπο; Ποιες άλλες έχουν αναφερθεί ως τώρα στην Οδύσσεια;

Μετά την παρουσίαση των ομάδων η τάξη ως σύνολο καλείται να πραγματευθεί τις ερωτήσεις (όσες δε γίνουν στην τάξη μπορούν να δοθούν κι ως εργασία για το σπίτι).

1. Συγκρίνετε τις επιλογές Οδυσσέα και Αχιλλέα; Τι επιλέγουν και ποιο είναι το κριτήριο της επιλογής τους;

Και τότε η Θέτιδα με κλάματα του απηλογήθη κι είπε:
 "Γιε μου, με αυτά που τώρα μίλησες, οι μέρες σου είναι λίγες,
 τι ευτύς ξοπίσω από τον Έχτορα σε περιμένει ο Χάρος".
 Τότε ο Αχιλλέας ο φτεροπόδοαρος της λέει βαρυγκομώντας:
 "Ευτύς να με 'βρει θέλω ο θάνατος, το φίλο να γλιτώσω
 αφού δεν ήταν, σαν τον σκότωναν...
 .....
 ....κι ο θάνατος καλώς να 'ρθει, την ώρα
 που ο Δίας θα ορίσει κι οι άλλοι αθάνατοι θεοί να μ' ανταμώσει.
 .....
 ....μα τώρα θέλω να δοξαστώ περίσσια.
 Ιλιάδα, Σ 94-121 (Μετ. Ν. Καζαντζάκη, Ι. Θ. Κακριδή).

- 2. Συνιστά η Καλυψώ απειλή για τον νόστο του Οδυσσέα; Ποια άλλα εμπόδια κάνουν δύσκολη την επιστροφή;**
3. Συμπληρώστε τον πίνακα που ακολουθεί δίνοντας στην πρώτη στήλη χαρακτηριστικά του ήθους του Οδυσσέα και στη δεύτερη τον στίχο ή τους στίχους της ενότητας στον οποίο (ή στους οποίους) παρουσιάζονται.

Οδυσσέας	
Ήθος	Στίχοι
• • •	

2η περίοδος (ε 252-287)

Πορεία διδασκαλίας

Πρόκειται για σαφώς μικρότερη ενότητα, η οποία όμως αποτελεί συνέχεια της προηγούμενης. Προτείνεται εκφραστική ανάγνωση της ενότητας από τον / τη διδάσκοντα / διδάσκουσα. Η τάξη θα εργαστεί ως ενιαίο σύνολο.

- 1. Περιγράψτε την ενδυμασία της Καλυψώς το επόμενο πρωί. Γιατί επιμένει ο ποιητής στην περιγραφή της;**
- 2. Ποια πλευρά του Οδυσσέα γνωρίζουμε στη β' ενότητα; Τι πρόκειται να κατασκευάσει; Είναι απαραίτητη ή όχι η περιγραφή της κατασκευής;**
- 3. Ποιος είναι ο ρόλος της Καλυψώς στην κατασκευή της σχεδίας; Τι συμπεράσματα μπορούμε να βγάλουμε από τον τρόπο με τον οποίο συμμετέχει;**
- 4. Τι σηματοδοτεί η κατασκευή της σχεδίας; Γιατί δεν του δόθηκαν από τους θεούς περισσότερα μέσα για την επιστροφή του;**
- 5. Συγκρίνετε την αρχική (ο Οδυσσέας στην ακρογιαλιά) και την τελική εικόνα της ενότητας. Τι παρατηρείτε; Τι αναμένετε να ακολουθήσει;**

Ερωτήσεις -Εργασίες για εμπάθυση στην ενότητα 151-288

- πόλεμος, οίκος και νόστος αποτελούν βασικές έννοιες της Οδύσσειας. Ποιες από αυτές προβάλλονται στην ενότητα;
- Δώστε μια ολοκληρωμένη εικόνα του ομηρικού Οδυσσέα, όπως αυτός παρουσιάζεται στην ε. Γιατί ήταν απαραίτητο να δοθεί στους ακροατές αυτή η εικόνα;
- Υπάρχουν κάποια κοινά στοιχεία ανάμεσα στον Οδυσσέα και στην Πηνελόπη, έτσι όπως έχει παρουσιαστεί μέχρι τώρα στην Οδύσεια;
- Θεοί και άνθρωποι: πώς παρουσιάζονται στην ενότητα αυτή;
- Η Καλυψώ είναι μια θεά, συγχρόνως όμως είναι μια γυναίκα που αγαπά. Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
- Αναζητήστε πληροφορίες για την αρχαία ελληνική ναυπηγική. Ποιες πληροφορίες αντλούμε από το κείμενο; (εργαλεία, τρόπος κατασκευής, προμήθειες ταξιδιού). Αναζητήστε κι άλλες πληροφορίες είτε στο διαδίκτυο είτε στη βιβλιοθήκη του σχολείου σας.
- Με τη βοήθεια του καθηγητή του Σχεδιασμού και Τεχνολογίας προσπαθήστε να κατασκευάσετε ένα ομοίωμα της σχεδίας και με τη βοήθεια του καθηγητή της Φυσικής εξηγήστε κατά πόσο μια τέτοια κατασκευή μπορούσε να διασχίσει το πέλαγος.